

verkningskraft. Undersökningen visar också hur Giertz betonar ett flitigt bibelbruk. Bibelbruket återkommer i samband med Giertz argumentering i ämbetsfrågan. Ollilainen visar hur Giertz ser kritisk bibelanalys som ett hinder för Bibelns verkan.

Giertz ecklesiologi präglas på 1930- och 1940-talen av uppfattningen att Svenska kyrkan är det samma som Guds kyrka i Sverige, medan det senare sker en förskjutning i hans tänkesätt. Ollilainen visar hur den romantiska kyrkosynen avtar i samband med urbaniseringen på 1950- och 1960-talen, så att Giertz på 1980-talet ser Kristi kyrka framför allt som lokala församlingar på olika orter. Kyrkans sanna väsen kommer till uttryck i förkunnelsen.

Efter en lång och detaljrik studie kring Bo Giertz antropologi, bibelsyn och ecklesiologi övergår Anssi Ollilainen till avhandlingens centrala frågeställning om synen på prästämbetet. Som läsare hade jag gärna önskat att frågeställningen skulle ha aktualiserats tydligare redan i ett tidigare skede. Gertz betraktar det manliga prästämbetet som Kristi uppdrag och den manliga prästen som Kristi befullmäktigade sändebud. Ämbetet är konstitutivt för kyrkan, och Gertz ser enligt Ollilainen ämbetet som ett led i frälsningshistorien, där Kristus fortsätter att föra evangeliet vidare genom ämbetet. Ämbetsynen är i tydlig samklang med Gertz ecklesiologi. Ämbetets ursprung tolkas i linje med den evangelisk-katolska ämbetssteologin som Kristi instiftelse, framom dess existens som ett resultat av vissa funktioner. Ämbetet växer fram genom att apostlarna valde

efterföljare, vilka valde biskopar som vigde de första prästerna. Intressant nog visar Ollilainen hur Giertz framhåller prästvigningen framom den inre kallelsen. Den enskilde ämbetsbäraren får Kristi uppdrag i prästvigningens ögonblick och behöver inte förlita sig på personliga egenskaper och anlag. Undantaget här utgörs av ämbetsinnehavarens kön, eftersom Giertz motsätter sig kvinnors tillträde i prästämbetet. Prästämbetets primära uppgift för Giertz är förkunnelse, sakramentsförvaltning och omsorg för församlingen.

Som tidigare framkom, behandlar Ollilainens undersökning Bo Giertz avståndstagande till kvinnors inträde i prästämbetet samt senare samvetsklausulens roll för de män som inte godkände kvinnor i ämbetet. Enligt Ollilainen använde Giertz tre argument i sin argumentation mot kvinnor i ämbetet: hans syn på man och kvinna i äktenskapet, Jesu val av apostlar och Paulus utsagor. I analysen kring kvinnors tillträde till ämbetet återkommer Giertz antropologi, bibelsyn och ecklesiologi som förklarande faktorer. När kyrkomötet slog fast beslutet om kvinnor i prästämbetet år 1958, organiserade sig motståndarna i föreningen Kyrklig Samling kring Bibeln och bekännelsen och Bo Giertz blev en av dess förgrundsgestalter. Samvetsklausulens avskaffande ledde till stor besvikelse för Giertz, eftersom han ansåg att den kunde göra grundval för samexistens inom Svenska kyrkan.

Anssi Ollilainens tematisk-innehållsliga analys och historisk-genetiska arbetsmetod är fruktbara redskap i undersökningen om Bo Giertz syn på prästämbetet

och uppdragets teologi. Den detaljerade undersökningen, det många källmaterialet och det massiva sidantalet i slutprodukten vittnar om noggrant forskningsarbete. Trots att läsaren tidvis riskerar att drunkna i detaljer, ger undersökningen en god helhetsbild av Bo Giertz ämbetsyn och hans teologiska tänkande. För en intresserad läsare är det också värt att notera hur författaren självmant pekar på ämnesområden som ger utrymme för framtida forskning. Bo Giertz berör och engagerar.

Johanna Björkholm-Kallio, TM Kaplan, forskarstuderande i kyrkohistoria Åbo Akademi

**JOHN T. SLOTEMAKER
Anselm of Canterbury
and the Search for God.
Mapping the Tradition
Series. Lanham: Lexington
Books / Fortress Academic.
2018. 135 s.**

John T. Slotemakerin teos *Anselm of Canterbury and the Search for God* on ilmestynyt *Mapping the Tradition* -kirjasarjassa. Sarjan neuvonantajana toimii keskiajan kirkkohistorian professori ja luterilainen pappi Paul Romen. Sarja julkaisee lyhyehköjä, pääasiassa yhteen ajattelijaan ja tämän vaikutushistoriaan keskittyviä kirjoja. Sarjassa on julkaistu tai tullaan julkaisemaan teoksia, jotka käsittelevät muun muassa Augustinusta, Johannes Damaskolaista, Tuomas Akvinolaista, Avilan Teresaa ja Ristin Johannesta, Martti Luthe-

ria sekä Jean Calvinia. Sarjassa ilmestyneiden teosten laaja aihe-repertuaari ilmentää kotoisaa kirkollista luterilaisuutta rikkaampaa näkemystä kristillisestä ajatteluperinteestä, joka Raamatun lisäksi rajoittuu pääasiassa Lutheriin, pienessä määrin Augustinukseen ja jokuseen herännäisyysjohtajaan.

Slotemaker on Suomessakin vierailututut keskiajan teologian ja filosofian tutkija, joka toimii keskiajan kristillisyyden apulaisprofessorina jesuiittataustaisessa Fairfieldin yliopistossa. Slotemakerin kirja seuraa tarkasti *Mapping the Tradition* -kirjasarjan periaatteita. Se keskittyy yhteen ajattelijaan, Anselm Canterburylaiseen, ja tämän ajattelun vaikutushistoriaan. Anselm Canterburylainen (1033–1109) oli italialaissyntyinen benediktiiniläismunkki, joka tunnetaan erityisesti toimestaan Canterburyn arkkipiispana sekä ontologisesti Jumalan olemassaolon todistuksesta ja sovitusopista. Kuten Slotemakerin kirja osoittaa, Anselmin vaikutus läntiseen kristilliseen ajatteluun on ollut merkittävä, eikä hänen vaikutuksensa läntiseen ajatteluperinteeseen rajoitu vain edellä mainittuihin näkemyksiin Jumalan olemassaolosta ja Kristuksen kuoleman merkityksestä. Slotemakerin kirja on monessa mielessä ansiokas ja se voisi sopia esimerkiksi teologian historiaa käsittelevän kurssikokonaisuuden kirjallisuusluetteloon.

Slotemaker jakaa kirjansa kahteen osaan. Hän esittelee kirjan ensimmäisessä osassa Anselmin *Monologion*-teoksen keskeisen sisällön. Toisessa osassa hän käsittelee Anselmin ajattelun vaikutushistoriaa keskiajalla ja modernissa teologiassa. Slotemakerin kirjan keskeinen väite on, että Anselmin teologisen ajattelun ydin on

jumalkaipuu, Jumalan kasvojen etsintä ja yhtyminen Jumalan kanssa, ei Jumalan olemassaolon todistaminen tai sovitusoppi. Slotemakerin mukaan selvimmin tämä teologisen ajattelun taustavire tulee esille *Monologion*-teoksessa.

Slotemaker on valinnut tarkasteltavaksi vähemmän tunnetun *Monologion*-teoksen paremmin tunnettujen *Proslogion* ja *Miksi Jumala tuli ihmiseksi* (*Cur Deus Homo*)-teosten sijasta. Valintaansa Slotemaker perustelee sillä, että nämä kaksi teosta kantavat painolastinaan tulkintahistoriaa, joka ei aina tee oikeutta Anselmin ajattelulle. *Proslogion*-teoksessa kiinnitetään huomio yleensä vain teoksen alusta löytyvään jumaltodistukseen ja *Miksi Jumala tuli ihmiseksi*-teosta taas luetaan sovitusopin valossa, vaikka Anselm käsittelee molemmissa teoksissaan myös muita teemoja. *Monologion*-teos on tällaisesta tulkintahistorian painolastista vapaa. Slotemakerin valinta on hyvin perusteltu. Toisaalta keskittymällä jompaankumpaan Anselmin teokseen Slotemaker olisi voinut haastaa näiden teosten perinteisiä lukutapoja nostaa esiin myös muita teemoja.

Seuraten *Monologion*-teoksen järjestystä, Slotemaker esittelee Anselmin näkemyksiä Jumalan olemassaolosta ja olemuksesta, kolminaisuudesta sekä ihmisestä Jumalan kuvana. Useissa kohdin Slotemaker kuvaa ansiokkaasti, miten Anselmin ajattelu nojaa Augustinukseen. Slotemakerin mukaan erityisesti protestanttiset teologit ovat kritisoineet Anselmin teosta *sola scriptura*-periaatteen hengessä, koska teoksessaan Anselm perustaa argumentaationsa yksin järkeen Raamatun sijasta. Oikeutetusti

Slotemaker puolustaa Anselmia tällaista kritiikkiä vastaan. Benediktiiniläismunkkina Anselm tunsi Raamatun hyvin. Vaikka Anselm ei viittaa Raamattuun tai kirkkoisiin, Raamattu ja kirkkoisät ovat kuitenkin kaiken argumentaation taustalla.

Kirjan toinen osa käsittelee Anselmin vaikutushistoriaa. Vaikka Slotemaker korostaa Anselmin vaikuttaneen laajasti läntisen teologian historiaan, hän keskittyy käsittelemään vain Anselmin kaikkein tunnetuimpien näkemysten reseptiohistoriaa. Slotemaker tarkastelee kolminaisuusoppiin liittyvää *regula anselmi*-periaatetta, ontologista Jumalan olemassaolon todistusta sekä sovitusoppia. Näiden näkemysten vaikuttavuus perustelee niiden valinnan. Valaisevaa olisi ollut valita tarkasteltavaksi myös yksi sellainen näkemys, jonka reseptiohistoria ei ole yleisesti niin tunnettu. Esimerkiksi Anselmin näkemys tahdosta on ollut hyvin merkittävä myöhemmässä ajatteluperinteessä.

Keskiajalta Slotemaker käsittelee Anselmin näkemyksiä Tuomas Akvinolaisen, John Duns Scotuksen, Robert Holcotin ja Jean Calvinin ajattelussa. Auktoreiden valinta vaikuttaa perustellulta: kukin heistä kommentoi, omaksui ja muokkasi Anselmin näkemyksiä. Esimerkiksi Scotus kommentoi eksplisiittisesti Anselmia, Calvinin näkemykset taas edellyttivät Anselmin sovitusopin, vaikka Calvin ei suoraan Anselmiin viittaakaan. Moderneista teologeista ääneen pääsevät muun muassa Johann Adam Möhler, Karl Barth, Anselm Stolz ja Étienne Gilson.

Slotemakerin keskeinen pääväite on, että useimmat modernit tulkitsijat ovat tarpeettomasti

kaventaneet Anselmin joko teologiksi, mystikoksi tai filosofiksi. Slotemakerin mukaan Anselmia ei voi lokeroida tällä tavoin. Hän oli niitä kaikkia. Moderneja kommentaattoreita paremmin tämän ymmärsivät keskiajan teologit. Slotemaker esittää mielenkiintoisesti, että mystiikka näkyy Anselmin ajattelussa esimerkiksi siinä, miten Anselm katsoi teologisen toiminnan päämääränä olevan yhtyminen eli unio Jumalan kanssa. Tämä näkyy erityisesti *Monologion*-teoksen lopussa, jossa filosofinen ja teologinen argumentaatio muuttuvat mystiikan teologian mukaiseksi kieleksi Jumalaan yhtymisestä.

Slotemaker katsoo, että Anselmin teologinen, pitkälti järkeen perustuva ajattelu nousi uskosta. Anselm pyrki ymmärrystä etsivään uskoon. Hieman epämääräiseksi kuitenkin jää, miten Anselmin ajattelussa usko konkreettisesti niveltäisi osaksi rationaalista argumentaatiota. Ehkei Anselmilta löydy tähän selkeää vastausta. Vasta Anselmin jälkeen teologit tarkastelivat mielen toimintoja tavalla, jolla uskon ja järjen suhde pystyttiin kuvaamaan tarkemmin. Näin nähtynä Anselmin pyrkimys ymmärrystä etsivään uskoon oli kuitenkin yksi lähtölaukaus uskon ja järjen väliseen suhteen pohdintaan. Kuten niin monessa muusakin kysymyksessä, tässäkin Anselm olisi istuttanut läntiseen teologianhistoriaan siemenen, josta myöhemmin kasvoi kukoistava puu.

Tuomas Vaura, TT
Seurakuntapastori (vs.)
Turun tuomiokirkkoseurakunta

JAAKKO TAHKOKALLIO **Pimeä aika: Kymmenen myyttiä keskiajasta.** **Helsinki: Gaudeamus 2019.** **299 s.**

Historioitsija Jaakko Tahkokallion *Pimeä aika* tahtoo oikoa kymmenen yleistä väärinkäsitystä keskiajasta. Keskiaika kiinnostaa yhä laajemmin myös suurta yleisöä, eikä vähiten populaarikulttuurin ansiosta, joka usein ammentaa juuri näistä keskiajan pimeiksi mielletyistä puolista. Tahkokallion murrettaviksi pääsevät myytit koskien keskiajan väkivaltaisuutta ja julmuutta, antiikin perinnön hävittämistä, noitien polttamista, ainoastaan munkkien käsissä olevaa kirjanvalmistusta, ritarien kömpelyyttä sekä linnanherrojen sortovaltaa maaorjiaan kohtaan. Käsiteltävien väärinkäsitysten joukossa ovat myös se, miten kirkko hallitsi ihmisten elämää ja esti luonnontieteiden kehityksen, sekä kuinka keskiajan ihmiset olivat lapsellisia ja impulsiivisia, ja lisäksi uskoivat, että maa oli litteä.

Jokainen käsiteltävä myytti alkaa kaunokirjallisella kehyskertomuksella nuoresta Mikaelista, neito Giseldasta, antiikin kirjoista kiinnostuneesta ja sen tähden vainotusta kreivi Robertista sekä ahneesta arkkipiispa Vilhelmistä. Luku luvulta löyhästi jatkuva kertomus esittelee keskiaikaan liitetyt kliseet varsin alleviivavasti, historiallisesta viihteestä tutulla tavalla. Myyttien muodostumisessa todellisuus on tarua ihmeellisempää, eikä lukujen alun kehyskertomusta välttämättä olisi tarvittu lainkaan alleviivaamaan myyttien absurdiutta, vaan Tahkokallion valitsemat myyttejä kuvaavat esimerkit tieteestä ja taiteesta tekevät sen jo itsestään.

Tahkokallion kirjoitustyyli on mukaansatempaava ja paikoin kuivakkaan humoristinen, joskin paikoin yksittäiset sanavalinnat herättävät huomiota. Esimerkiksi pienessä sivupolussa uuden ajan puolelle heliosentrismin harhapiiksi tuomitsevia kutsutaan anakronistisesti fundamentalisteiksi. On kuitenkin myös todettava, että Tahkokallion lakoniset havainnot ja piikit tarkoitushakuista ja lähteesiin perustumatonta keskiajankuvausta kohtaan ovat myös tärkeä osa kirjan tenhoa.

Kirjoittaja maalaa laajasti esiin kehityskulkuja varhaiselta keskiajalta uuden ajan alkuun asti. Tahkokallio esittelee kussakin luvussa, millainen totuuden siemen kuhunkin myyttiin mahdollisesti kätkeytyy, mutta samalla hän osoittaa keskiajan historian pitkän aikajänteen ja alueellisen laajuuden ja erilaisuuden. Esimerkiksi myytissä pienoivaltakuntiaan hallitsevista, maaorjia sortavista linnanherroista kirjoittaja taustoittaa myytin juuret niin populaarikulttuurin esityksiin kuin koulukirjojen suoraviivaiseen historiankuvaukseen, jossa Länsi-Rooman hajoamisen myötä yhtenäinen Rooman imperiumi hajosi linnanherrojen hallitsemiksi pieniksi valtakunniksi, ja samaan aikaan maaorjuus ja feodalismi olivat helposti käsiteltävä vaihe orjuustaloudesta kohti kapitalismia. Tahkokallio purkaa myyttiä pala palalta, aloittaen maomaisuuden omistamiseen liittyvistä vaiheista, siirtyen keskiajan verotuksen historiaan ja käytäntöihin ja maaorjuuden kehittymiseen. Hän käy läpi myös Euroopan eri alueiden erilaiset kehitykset ja päättyy toteamukseen, jonka mukaan tyyppillisenä pidetty keskiaikainen yhteiskuntajärjestys ei